

Rapport – seminarium om whistleblowing 2011-11-16

Den 16 november 2011 arrangerade Transparency International Sverige (TIS) ett seminarium om whistleblowing. Seminariet utgick ifrån ett rapportutkast skrivet av Per Larson, doktorand vid juridiska institutionen vid Stockholms universitet. Seminariet hölls i Stadsmissionens lokaler på Stortorget, som fylldes med representanter från näringslivet, offentlig sektor och media.

Seminariet inleddes med att TIS ordförande Lars-Göran Engfeldt hälsade alla välkomna. Han informerade om att detta seminarium är det första i en serie av tre som TIS arrangerar under det kommande året. De kommande seminarierna behandlar korruptionsrisker inom den kommunala sektorn samt byggsektorn. Samtliga seminarier grundar sig i en kvalificerad rapport som presenteras och diskuteras under seminariet, för att därefter publiceras.

Moderator för seminariet var Anna Ekström, generaldirektör och chef för Skolverket samt tidigare styrelseledamot i TIS.

Per Larsson inledde med en presentation av rapportutkastet. Han konstaterade att det finns uppenbara dilemman som whistleblowingproblematiken grundar sig i. Ett dilemma kring lojalitetsplikten mot exempelvis en arbetsgivare, hur långt sträcker sig denna lojalitetsplikt, och är det självklart att man som hedervärd medborgare blåser i visselpipan när man upptäcker oegentligheter?

Per Larsson framhöll att den typ av whistleblowing som rapporten fokuserar på inte ska blandas ihop med någon allmän masspublicering av hemliga dokument, som exempelvis Wikileaks. TIS syfte med denna rapport och detta seminarium, likt andra insatser för whistleblowing, är att komma åt samhällsskadliga fenomen som korruption. Per Larsson poängterade att TIS rekommendationer ligger väl i linje med den internationella rättsutvecklingen som bland annat följer av FN:s konvention mot korruption, OECD:s konvention mot mutor i internationella transaktioner och Europarådets konventioner om korruption. Det är alltså tal om att skapa förutsättningar för personer som i god tro och på rimliga grunder slår larm om korruption och andra allvarliga missförhållanden.

Per Larsson lyfte vidare fram två nyckelfrågor från rapporten. Den första handlade om vilka personkategorier som förtjänar lagens skydd, och den andra om arbetstagare har eller bör ha en plikt att rapportera missförhållanden.

Efter Per Larssons öppningsanförande gjorde Birthe Taraldset, doktorand vid juridiska fakulteten vid Universitetet i Bergen, en presentation av den norska lagstiftningen kring

whistleblowing. Inledningsvis konstaterade Birthe Taraldset att det finns stora skillnader mellan Sverige och Norge när det gäller lagstiftningen kring whistleblowing. En tänkbar förklaring till varför Norge valt att lagstifta på detta område till skillnad från Sverige kan vara att norsk rätt ligger närmare ett common law system och då följer den anglo-amerikanska utvecklingen. Birthe Taraldset lyfte även fram hur viktigt whistleblowing är för avslöjandet av konkurrensbrott och korruption.

Birthe Taraldset påpekade vidare att man måste se whistleblowing-problematiken ur fler perspektiv än enbart det juridiska, alltifrån organisationspsykologiska och sociologiska till ekonomiska perspektiv är nödvändiga för att förstå de olika sidorna av fenomenet.

En kort redogörelse av den norska lagstiftningen presenterades och visade att det är en bred definition av vad man som arbetstagare har rätt att blåsa i visselpipan om, nämligen ”kritikvärda förhållanden”, samt att arbetsgivaren har bevisbördan för att visa att det arbetstagaren gör gällande står i strid med detta.

Efter dessa två inledande anföranden följde en paneldebatt. I panelen deltog Karin Granbom Ellisson, riksdagsledamot FP och ledamot i konstitutionsutskottet, Pia Attoff, advokat Advokatfirman Attoff & Dahlgren, Göran Lambertz, ordförande i yttrandefrihetskommittén och fd Justitiekansler, samt Claes Sandgren, professor i civilrätt vid Stockholms universitet och styrelseledamot i TIS.

Debatten inleddes med att panellisterna kort fick redogöra för sina funderingar kring rapporten och lyfta fram viktiga frågor för diskussion.

Karin Granbom Ellisson inledde med att konstatera att det idag finns problem med en splittrad lagstiftning när det gäller meddelarfriheten som inte ger samma skydd för anställda inom privat som inom offentlig sektor och att detta är något som bör ändras.

Pia Attoff tog upp att det i rapporten eventuellt var för stort fokus på den som anmäler och att även arbetsgivarens syn på whistleblowing bör diskuteras då det borde vara av intresse för arbetsgivare att utreda oegentligheter på arbetsplatsen. Vidare ansåg Pia Attoff att det finns en del vägledning kring whistleblowing, exempelvis från Europadomstolens praxis och att om detta ska regleras i svensk rätt måste det regleras som helhet, inte skapas särregleringar på varje område.

Göran Lambertz konstaterade att det är angeläget att något görs på detta område och att Sverige helt klart ligger efter i en internationell jämförelse. En lagstiftning på området måste vara balanserad och beakta fall när någon anmäler i ond tro eller att informationen helt enkelt är felaktig. Även Göran Lambertz lyfte fram att det finns vägledning att hämta från Europadomstolen och påpekade avslutningsvis att det är viktigt att Sverige börjar med att se över sin nationella lagstiftning innan vi engagerar oss i försök på en internationell lagstiftning kring whistleblowing.

Claes Sandgren var skeptisk till en speciallag kring whistleblowing och menade att man istället bör se över den lagstiftning som finns kring exempelvis meddelarfriheten. Det är även viktigt att inte fastna i arbetstagarbegreppet då whistleblowing inte alltid endast rör förhållanden på en arbetsplats.

Den efterföljande diskussionen behandlade ett flertal viktiga frågor. Panelen var överens om att en anmälningsplikt med straffsanktioner inte är önskvärd. Claes Sandgren påpekade att om en anmälningsplikt överhuvudtaget ska bli aktuell måste det framgå väldigt tydligt vilka som berörs av den. Även frågan om meddelarskyddet diskuterades vidare då det konstaterades att skyddet inte alltid räcker till då det endast gäller gentemot media och att whistleblowers inte alltid anmäler till media för publicering. Karin Granbom Ellisson tog då upp Norge som exempel där fokus snarare ligger på skydd mot repressalier än anonymitet.

Vidare togs möjligheten för arbetsgivare att köpa ut anställda på grund av samarbetsvårigheter upp då Per Larsson påpekade att det är viktigt att komma ihåg att en whistleblower inte alltid vill vara kvar på en arbetsplats där man avslöjat oegentligheter och att det därför borde finnas rimligare ersättningsregler i förhållande till den risk som påtalandet av oegentligheterna innebär.

Att skapa incitament för whistleblowers diskuterades även och panelen var överens om att den amerikanska modellen där whistleblowers belönas är främmande i den svenska rättskulturen. Göran Lambertz tog däremot upp möjligheten att följa lagstiftningen kring konkurrensbrott, då den som är inblandad i konkurrenshämmande verksamhet och är först med att avslöja detta går fri från straff.

Avslutningsvis sammanfattade Anna Ekström debatten med att konstatera att det står klart att frihet från korruption är en av de allra viktigaste förutsättningarna för tillväxt och att whistleblowing därför är en mycket viktig samhällsfunktion. Anna Ekström påpekade även att det har kommit fram i debatten att en lagstiftning på området bör vara enhetlig och tydlig samt att det finns mycket inspiration att hämta från andra länder.